

УДК 398.33:27-564](477)

Інна Пахолок, Наталія Данилиха
(Львів)

РОСЛИННА СИМВОЛІКА В ТРОЇЦЬКІЙ ТА РІЗДВЯНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ (порівняльний і культурно-генетичний аспекти)

Основна мета розвідки – порівняльний аналіз рослинної атрибутики в троїцькій та різдвяній обрядовості українців. Методологія дослідження ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності та комплексності. Відповідно до теми застосовуємо методи польового дослідження, історичної дедукції і реконструкції, типологічного й порівняльно-історичного аналізу. У статті розглядаємо спільні елементи традиційно-побутової культури Зелених свят та Різдва, споріднені прикметні риси в застосуванні обрядової зелені та обґрунтовуємо їх спільне семантичне походження. Звертаємо увагу на те, що всі члени української сім'ї були задіяні в підготовці та проведенні цих свят. Зокрема, напередодні Трійці діти допомагали матерям збирати польові квіти і трави, чоловіки ламали май, а жінки прибирали в оселі. Наголошуємо, що майже такі самі ритуальні дії виконували селяни напередодні Різдва з різдвяними атрибутами: снопом, соломою та сіном. Ці (обов'язкові до виконання) функції, складають сьогодні обрядово-звичаєвий пласт троїцького та різдвяного періодів, який уже давно є усталеним в українській народній традиції.

У дослідженні аргументуємо думку, що українці встановлювали обрядову зелень насамперед для того, щоб запросити душі померлих родичів до своєї оселі напередодні відповідних календарних свят, позаяк від їхньої підтримки й допомоги залежав успіх живих у виробничому та сімейному побуті. Акцентуємо увагу на магічних властивостях троїцької зелені та різдвяних атрибутів рослинного походження. Уважаємо, що саме вони значною мірою вплинули на способи поводження з обрядовою зеленню та способи утилізації її залишків. Ідеться передовсім про шанобливе підвищування та зберігання її в хаті чи стайні, як варіант – згодовували худобі, а по завершенні свят найчастіше спалювали на вогні.

Ключові слова: календарна обрядовість, троїцька зелень, рослинна символіка, душі померлих родичів, «дідух», «баба».

The research's main goal is a comparative analysis of vegetal attributions within Green Week (Whitsuntide week) and Christmas rituals of the Ukrainians. The study's methodology is based on the principles of historicism, objectivity and comprehensiveness. According to the topic, the author-esses apply the methods of field study, historical deduction and reconstruction, as well as typological and comparativ-historical analyses. The article considers the common elements of the Green Week and Christmas traditional and daily-life cultures, related notable features in the use of ritual verdure; it also substantiates their common semantic origin. A special attention is drawn to the fact that all members of a Ukrainian family were involved in preparing and holding these holidays. In particular, on the eve of Trinity Sunday, children helped their mothers to pick wildflowers and herbs, men had to bring *may* (green tree branches), while women cleaned their houses. It should be emphasized that almost the same ritual actions were performed by peasants on Christmas Eve with such Christmas attributes as a sheaf of wheat, straw, and hay. These (having binding force) functions today constitute the ritual and customary layer of the Whitsuntide week and Christmas periods, which has long been entrenched in the Ukrainian folk tradition.

The study argues that Ukrainians used ritual verdure primarily to invite the souls of deceased relatives to their dwellings on the eve of the relevant calendar holidays, since the living's success in production and household activities depended on the support and assistance of those who had gone. The paper emphasizes the magical properties of both the Green Week (Whitsuntide week) verdure and the Christmas attributes of vegetal origin. The article's authoresses believe that it is them which have significantly influenced the ways of handling ritual greenery and methods of disposing of its remains. It is primarily about respectful hanging and storing it in houses or stables, or as an option, it was fed to cattle, and at the end of the holidays, all that ritual verdure was most often burnt on the fire.

Keywords: calendar rituals, Whitsuntide Week verdure, vegetal symbols, souls of deceased relatives, *didukh* (grandfather's spirit), *baba* (a sheaf).

Вступ. Важливою умовою існування будь-якого суспільства є передача традицій. Зрозуміло, що сучасна люди-

на вже не усвідомлює повною мірою всієї значущості й дієвості ритуальних рухів, мотивів і образів, адже поступово нівелю-

валося їх первісне значення. Давні обряди поступово втратили своє культове й магичне значення і виконують зараз насамперед естетичну функцію. Зокрема, це стосується обряду прикрашати зеленню житлові та господарські будівлі напередодні Зелених свят. До речі, використання рослин або їх семантичних відповідників здавна було характерним для перехідних свят у році (зокрема, найбільших з них – Великодня, Трійці та Різдва).

Традиції Зелених свят та Різдва належать до важливих кодів української культури. Жоден з відомих дослідників традиційно-побутової культури українського народу не оминав своєю увагою календарну обрядовість. Різні аспекти використання рослин у троїцькій та різдвяній обрядовості свого часу висвітлювали в наукових розвідках П. Чубинський, Д. Лепкий, П. Богатирьов, К. Кутельмах, М. Глушко [32; 26; 7; 21; 22; 23, 12, 13]. Спробу комплексного аналізу рослин і їх семантики принагідно при описі обрядів зробив С. Килимник у монографії «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні» [17]. Але перелічені дослідники й відповідно їхні дослідження не мають ключового значення в розв'язанні вищезазначеної теми.

У розвідці зосереджуємо увагу на порівняльному та культурно-генетичному аспектах, а її метою є аналіз рослинної символіки в троїцькій та різдвяній обрядовості українців. Для розв'язання порушеного питання залучено етнографічні та фольклорні джерела з різних ділянок духовної культури українців (передусім календарної, похоронної та поминальної обрядовості).

Виклад основного матеріалу. Здавна під час календарних свят українці дотримуються певної системи умовностей. Спілкування між людьми й освоєння культури минулого роблять цю систему загальнолюдською. Ідеться не просто про сумісну присутність, а про намір, що об'єднує всіх. Таку консолідуючу функцію споконвіків виконували найбільші в році християнські свята. Докладний аналіз троїцької обрядовості українців виявляє, як нам видається, цілу низку типологічно схожих особливостей з різдвяною обрядовістю. Прикметно, що рослинна символіка з'являється вже на першому етапі підготовки до Зелених свят. Для

підтвердження цього факту розглянемо перебіг приготування в Зелену суботу у викладі С. Килимника, який зафіксував культурний зріз народного побуту ще до великих соціокультурних перетворень у житті українського села. Він, зокрема, зазначав: «Смеркає. Господиня свяченою водою, а чи “благовіщенською” кропить хату, а господар усе обійстя та пасіку. Після “освячення”-кроплення господар розставляє деревця по всіх воротах, потім ставить у два ряди від хати до воріт, чи брами, на оборах, стайнях, коморах, клунях, на пасіці. У цей час мати з дівчатами вносить зілля з “городчика” до хати, а хлопці татар-зілля (лепеху), лісове та польове, батько – гілки клечання <...>. Умаювавши хату всередині, виходять, маюють сіни, потім розкидають зілля – лепеху та папороть, а також і квіти по всьому подвір'ї та всіх будинках» [17, с. 357].

Зауважимо, що скрізь в Україні відповідні об'єкти, де встановлювали селяни троїцьку зелень, були фоктично аналогічними. Правильність висловленої думки засвідчує низка фактів. Так, гуцули зеленню прибирали «будинки (верхом – гребенем даху і попід острішки), хату всередині (образи, драгар, вікна) [...]» [27, с. 47–48]. Подоляни «гілляки прибивають гвіздками до стін так густо, що не видно стіни за клечанням» [14, с. 22]. На теренах Надсяння селяни «липу ставили під порогом» [2, арк. 11]. Крім того, українці зеленими гілками обтикували ікони, тарілки, порозвішували на стіні, сволок і неодмінно покуть. Цікаво, що зеленими гілками українці замаюували все, крім долівки в хаті й подвір'я, їх устеляли переважно травами: любистком, м'ятою, пижмом, лепехою тощо.

Звертаємо увагу на те, що в окремих місцевостях України побутували певні табу щодо окремих ритуальних дій, пов'язаних із замаюванням. Так, на Закарпатті хату, де помер один із членів сім'ї, протягом року обрядовою зеленню не маїли [7, с. 243]. А на Звенигородщині не кличали хату осикою, «бо хто побачить осичку, то так і знає всякий, що в тій хаті люди, напевне, бояться мерців» [20, с. 353]. За свідченням П. Чубинського, інколи в Зелену суботу, навпаки, вносили на ніч до хати зрубану осичку, а ранком дивилися: якщо листя залишилося зеленим, хоч би й зів'яло за ніч, – усі в родині

доживуть до наступної Клечальної суботи; якщо ж листя почорніло, то мав бути мрець у хаті [32, с. 47].

Семантично близьким до наведених вище реалій Зелених свят є приготування української сім'ї до Святого вечора. На Західній Бойківщині воно виглядало так: «Ввечері входить до сіней газда, приніс в одній руці “діда” (солому), в другій “бабу” (красне, зелене наче барвінок, сіно) <...>. Господар підходить до стола, кладе на него в[']язанку сіна, а соломую кинув на землю <...>. [Після цього. – I. II.] старший син вніс гоїї овсяний сноп та поставив его за столом на лаві. Газдиня знов прійшла до стола, розверла дробне, зелене як зіле сіно по лавах та по столі <...>» [26, с. 30].

У контексті сказаного додаткового пояснення вимагають терміни «дід» та «дідух». У цьому випадку дотримуємося твердження львівського етнолога М. Глушка, яке він сформулював на основі зібраних польових матеріалів та скрупульозного аналізу попередньо опублікованих джерел. Воно полягає в тому, що в більшості етнографічних районів Південно-Західного історико-етнографічного регіону України словом «дід» зазвичай означували переважно перший або останній зжятий сніп збіжжя (житній, вівсяний, пшеничний). Його заносив напередодні святвечірньої трапези господар, а за його відсутності – старший син чи хтось інший з-поміж чоловіків [12, с. 32–33]. Спорадично його називали «дідухом» або «новорічним полазником», бо його тримали в хаті аж до Нового року за старим стилем, тобто 14 січня. У різних етнографічних районах України, зокрема на теренах Надсяння, можна було почути, що «дідом» або «дідухом» називали соломую, яку стелили на долівці хати й часто першу ніч на ній спали не лише діти, а й дорослі. Натомість «бабою» слугували обмолочені снопи житньої соломи, в'язанку яких стелили під столом, інколи під ліжком [13, с. 1323–1324]. Для порівняння, на Бойківщині та Опіллі «бабою» називали святвечірнє сіно, яке стелили на столі [21, с. 483; 28, с. 145]. Для уникнення тавтології в подальшому на означення обрядового снопа вживаємо лише слово «дід». Упродовж Різдвяних свят він розміщувався на покуті. Зрештою, на це місце в певні календарні дні українці кла-

ли, крім троїцького клечання, освячені в церкві квіти й зілля, зокрема вербові гілки та маковейну квітку-трійцю [30, с. 92]. Безумовно, цей факт не випадковий, адже «був час, коли померлих ховали спершу в хаті або під порогом, або під покутем, і ці місця вважалися почесними, бо там жив домовий охоронець» [16, с. 234].

Попри те, що троїцька зелень на відмінну від різдвяної, є свіжо зірваною, зрозуміло, що вона перебуває в одному семантичному ряді із зазначеними атрибутами рослинного походження різдвяної обрядовості. Підтвердженням слушності наведеної думки можуть бути наукові інтерпретації відповідних явищ духовної культури. Скажімо, останній сніп збіжжя часто символізував померлих предків [11, с. 14–15]. Саме тому бойки звертали увагу на те, що «здавна сніп не стояв, а лежав, як миртвиць на столі»; «Сніп має так лежати, як покійник лежить» [3, арк. 2–3]. До слова, у с. Романці Жидачівського району житній сніп називали «найстарше жито» [28, с. 145]. Крім того, «дідові» давали першу ложку куті, «щоби дідух їв і померші душі» [24, с. 20]. На теренах Надсяння, щоб святковий сніп не був «голодний», його, крім куті, могли годувати хлібом, пампухами, варениками, печеними пирогами [13, с. 1326]. Прикметно, що українці після вечері за перевесло снопа затикали ложки. На Опіллі цю дію пояснювали тим, що «дід» хоче їсти кутю й вечеряти [28, с. 146]. Тобто сніп в одному випадку уособлював померлого, а в іншому – місце його перебування.

Семантично близькою є інтерпретація троїцької зелені. Дуже промовистим у цьому сенсі є важливий висновок, до якого свого часу дійшов авторитетний польський етнолог К. Мошинський: «Живе зрізане дерево слугує <...> в Європі місцем, на якому перебувають чи відпочивають душі померлих, а міфічне дерево подекуди на Землі уявляється домівкою (птахоподібних) душ загалом» [34, с. 522]. У контексті сказаного стає очевидним, що троїцьку зелень українці вносили до хати для душ померлих предків, які, відвідуючи своє земне житло, сідають або на божниці між іконами, через що останні завжди розміщуються одна від одної на певній відстані, або на висячих рушниках [15, с. 55–56]. З аналогічною мотивацією білоруси Вітебщини рушники вивішували

на Трійцю, бо вірили, що душі покійних завдяки їм можуть впізнати житла своїх рідних [6, с. 461]. До речі, українці їх вишивали переважно до Різдва, Великодня і Трійці, коли, за народними повір'ями, відчиняється небо.

Доцільно пригадати, що зустріч гостей з «того світу» в часовому вираженні в'язалася із Зеленою п'ятницею або ж суботою напередодні Трійці, коли, за народними віруваннями, душі небіжчиків приходили й перебували серед живих певний час (зазвичай цілий тиждень) до наступного понеділка чи вівторка. Подекуди померлих предків проводжали відразу на другий чи третій день Зелених свят. Зимовий цикл українських свят мав також чітко виражену двочленну структуру: зустріч – проводи. Зустріччю покійних починався він під час святвечірньої трапези. Проводи гостей з «того світу» до місця їх сталого перебування відбувалися зазвичай на Василія або на Водохреща.

Очевидно, що сакральний статус троїцьких рослин у поєднанні з народними знаннями про їхні «цілющі» (лікувальні) властивості відобразився в способах їх застосування та утилізації після завершення свят. Зокрема, його не можна було викидати де-небудь, щоб воно не було під ногами, щоб не валялось. Його переважно зберігали в клуні, коморі, на горищі до наступних Зелених свят і використовували у разі потреби. Українці вірили, що «якщо воно буде під ногами, то та людина всім буде болить» [1, арк. 73]. За свідченням однієї із жительок с. Ощів Горохівського району Волинської області, аїр, який лежав три дні у приміщенні, кидають у хлів, «шоб корова їла» [4, арк. 12]. У сусідньому с. Галичани місцеві селяни лепеху зв'язують у пучки й чіпляють їх десь у хліві, «шоб була худоба здорова» [4, арк. 25]. Інший спосіб ритуального знищення троїцької зелені зафіксував, до речі, сам К. Кутельмах, який зауважив, що «її потрібно було або спалити [інколи на городі. – *І. П.*], або вкинути у річку» [23, с. 191].

У цьому контексті звертаємо увагу на тому, що з різдвяними атрибутами поводитися так, як з троїцькою зеленню. Скажімо, різдвяну соломку українці Карпат виносили переважно на другий день Різдва до стодолі й стелили корові, «би легко телілася» [2, арк. 4]. Відомий також

інший спосіб ритуальної утилізації різдвяних атрибутів рослинного походження. Наприклад, на Старосамбірщині соломку «несли на поле і спалювали...». «Казали: “дідо” горит...» [22, с. 92]. На Закарпатті відповідне дійство, яке виконували місцеві селяни біля річки або води, загалом називалося «діда палять» [7, с. 213].

Дещо довше тримали в хаті обрядовий сніп, якого зазвичай на Новий рік (за старим стилем – 14 січня) молотили, а зерно з нього досипали до посівного насіння [21, с. 482–483]. Цю дію залежно від сільських традицій, могли виконувати в хаті, у стодолі або на подвір'ї [12, с. 35–36]. Крім того, серед українців побутувала досить поширена традиція годувати колосками святкового снопа домашніх тварин (волів, коней, птицю). Зауважмо, що до тих пір, поки в хаті перебували сніп та соломка, оселю не підмітали. Відповідного табу українці не порушували й у період Зелених свят. Логічним поясненням народної мотивації таких дій є тимчасове перебування душ померлих родичів у рідних місцях, зокрема в хаті.

Деякі дослідники вважали, що відповідний атрибут спалюють заради полегшення «втіленим у неї духам предків-родичів (спорідненим з людиною духам збіжжя, а також і антропоморфним предкам, якщо соломка зв'язана у сніп-дідик-дідух) одлетіти у Вирій» [29, с. 97]. Цієї думки дотримувалась і Н. Велецька, яка спалювання «дідуха» вважала рідкісним рудиментом прадавнього ритуалу проводів на «той світ» [9, с. 110–111].

Безперечно, витоки відповідного ритуалу пов'язані з душами померлих, а отже, з поховальною обрядовістю. Зокрема, з різдвяною соломкою поводитися так, як із соломкою, що залишалася після обмивання небіжчика. Зважаючи на магичні властивості різдвяної соломи і з метою уникнення ходіння по ній, після завершення свят українці вимітали її й виносили в недоступні для людей та худоби місце. Пояснювали цю дію так: «Не можна використовувати цю соломку, так само, як не можна брати воду, якою обмивали покійника, тому що це приносить нещастя. Ворожки (“босуркані”) або диявол в Різдво гуляють і можуть що-небудь підлити в соломку» [7, с. 214]. Відповідно, якщо людина її зачепить, то може потрапити в біду. Негативно впливала також троїцька

зелень, про що свідчать етнографічні записи з Бойківщини: «Як хтось узьме той май з-під хати, то на ворожки, то ся злили дуже» [25, с. 281]. А щоб цьому завадити, місцеве населення май старалося спалити.

Загальновідомо, що якщо в хаті лежав покійник, то житлове приміщення не замітали, щоб не вимести душу. Якщо це було вкрай необхідно, подекуди мели «не так, як зазвичай це робиться, а від порога до столу так, що сміття залишалось під мертвим тілом» [8, с. 232]. Так само українці поводитися з віником, яким мели хату після завершення похорону. Зокрема, покутяни його викидали також у недоступне місце, щоб не затоптати покійника. Очевидно, що відповідне повір'я пов'язане з уявленням про те, що душа «[...] дуже маленька, “ходить по тім стебелечку”, що лежить на землі, або ховається у віник, що ним хату замітають, тому не вільно хату замітати, поки там мертвець лежить, щоб зі сміттям не вимести й душу» [18, с. 19]. Тому на Самбірщині Львівської області сміття висипали в такому місці, де не ходять кури, «щоб ніхто не рився в душу покійника» [33, с. 70].

Однак на переважній більшості території України солому з покійника все-таки спалювали. На Поліссі цю дію виконували «коло кладбища, щоб не забрати хвороби назад на обійстя» [31, с. 71]. Волиняни її скидали перед самими ворітьми цвинтаря, «щоб потім спалити так, аби дим ішов до неба [19, с. 137]. Можна припустити, що ця традиція є переосмисленою рудиментарною формою такого архаїчного явища, як трупоспалення небіжчиків. Мабуть, марно відомий знавець поховальної обрядовості українців Ф. Колесса наводить народні повір'я українців про те, що з димом від вогню, на якому спалювали померлих, швидко відлітала душа у «воздушні сфери» [18, с. 12]. Так чи так, але в цих поясненнях чітко простежується обряд переходу, адже вогонь, а з ним і піч, як його притулок, є «провідником

від Цього до Того світу, медіатором, що пов'язує світ живих зі світом мертвих» [5, с. 19–20]. Дуже промовистими в цьому сенсі є свідчення жителів Сумської області, які вірили, що якщо в Духів день не прибрати з дому обрядову трійцю зелень, то незримі душі («родителі», «родичі») залишаться в хаті й не зможуть повернутися в інший світ [10, с. 311].

Висновки. У дослідженні з'ясовано, що приготування до Трійці та Різдва в українській народній традиції має ряд подібних і навіть однакових прикметних рис. До свят готувалися зазвичай після обіду, ближче до вечора, адже за стародавнім відліком часу будь-яке свято починалося звечора напередодні, із заходом сонця. Крім того, майже кожен член сім'ї дотримувався розподілених функціональних обов'язків і виконував їх напередодні свят. Передусім мовиться про збір (чи підготовку) рослинних атрибутів і їх установа в чітко визначених місцях (покуть, лави, ікони, рушники, підлога тощо).

Уважаємо, що наведені паралелі доводять наше припущення про особливе семантичне навантаження трійцького маю та різдвяних атрибутів (снопа, соломи, сіна). Стверджуємо, що, згідно з народними уявленнями, атрибути рослинного походження трійцького та різдвяного періодів були уособленням душ померлих предків, тобто маркували їх «появу» або ж виступали місцем їхнього тимчасового перебування на землі. З огляду на це доводимо висновку, що з обрядовою зеленню українці поводитися як із сакральною річчю; зокрема, намагалися не топтати й не ходити по ній, підвішували та зберігали в хаті чи стайні або згодовували худобі. Шанобливе ставлення до окресленої рослинної символіки підтверджується способами ритуальної утилізації, серед яких найбільш поширеним є спалювання на вогні або (як варіант) пускання по воді.

Джерела та література

1. Архів Інституту народознавства НАН України, ф. Чорнобиль, оп. 1, спр. 8. (Матеріали науково-дослідних робіт 1994–1995 рр. по темі: «Комплексне історико-етнографічне дослідження та фіксація матеріальної і духовної культури радіоактивно забруднених зон Полісся», зафіксовані Корнелієм Кутельмахом 1994–1995 рр.). 406 арк.

2. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ ім. Івана Франка), ф. 119, оп. 17, спр. 60-Е. (Польові етнографічні матеріали до теми «Календарна обрядовість літнього циклу», зафіксовані в Мостиському р-ні Львівської обл. Парій Інною Ростиславівною 2003 р.). 20 арк.
3. Архів ЛНУ ім. Івана Франка, ф. 119, оп. 17, спр. 216-Е. (Польові етнографічні матеріали до теми «Народна демонологія Бойківщини», зафіксовані в Сколівському р-ні Львівської обл. Левкович Надією Миколаївною 2008 р.). 9 арк.
4. Архів ЛНУ ім. Івана Франка, ф. 119, оп. 17, спр. 346-Е. (Польові етнографічні матеріали до теми «Зелені свята в українців: традиційні звичаї та обряди», зафіксовані в Горохівському р-ні Волинської обл. Пахолок Інною Ростиславівною 2008 р.). 26 арк.
5. Артюх Л. Уявлення й заборони, пов'язані з вогнем: очищення, випробування (ініціація) (до 140-річчя Василя Кравченка). *Матеріали до української етнології : щорічник. Зб. наук. праць* / редкол. : Г. Скрипник (голова) та ін. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2003. Вип. 3 (6). С. 17–23.
6. Афанасьєва Н. Е. Вывешивать. *Славянские древности : этнолингвистический словарь : в 5 т.* / под общ. ред. Н. И. Толстого. Москва : Международные отношения, 1995. Т. 1. С. 461–465.
7. Богатырев П. Г. Магические действия, обряды и верования Закарпатья. *Вопросы теории народного искусства*. Москва : Искусство, 1971. С. 167–297.
8. Валенцова М. М., Виноградова Л. Н. Мести. *Славянские древности : этнолингвистический словарь : в 5 т.* / под общ. ред. Н. И. Толстого. Москва : Международные отношения, 2004. Т. 3. С. 231–236.
9. Велецкая Н. Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов. Москва : Наука, 1978. 239 с.
10. Виноградова Л. Н., Усачева В. В. Зелені. *Славянские древности : этнолингвистический словарь : в 5 т.* / под общ. ред. Н. И. Толстого. Москва : Международные отношения, 1999. Т. 2. С. 308–312.
11. Волицька І. В. Театральні елементи в традиційній обрядовості українців Карпат кінця XIX – поч. XX ст. Київ : Наукова думка, 1992. 137 с.
12. Глушко М. «Дід» – традиційний хліборобський атрибут різдвяно-новорічних свят українців Надсяння. *Народна творчість та етнологія*. 2016. № 6. С. 31–41.
13. Глушко М. Традиційні звичаї та обряди Свят-вечора українців Надсяння. *Народознавчі зошити*. 2016. № 6 (132). С. 1320–1330.
14. Гримич М. Зелені свята. *Родовід*. 1993. № 5. С. 21–29.
15. И[ванов] П. В. Народные обычаи, поверья, приметы, пословицы и загадки, относящиеся к малорусской хате. (Материалы для характеристики мирозерцания крестьянского населения Купянского уезда). *Харьковский сборник*. Харьков, 1889. Вып. 3. С. 35–66.
16. Іларіон Митрополит [Іван Огієнко]. Дохристиянські вірування українського народу : [історично-релігійна монографія]. Київ : Обереги, 1992. 424 с.
17. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Київ : Обереги, 1994. Кн. II. Т. 3–4. 528 с.
18. Колесса Ф. Вірування про душу й загробне життя в українській похоронній і поминальній обрядовості. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 2001. Т. ССXLII: Праці секції етнографії і фольклористики. С. 7–86.
19. Кравченко В. Звичаї в селі Забрідді та по деяких інших, недалеко від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині : етнографічні матеріали. Житомир : Друкарня «Робітник», 1920. 160 с.
20. Кримський А. Ю. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: відтворення з авторського макету 1930 р. Черкаси : Вертикаль, 2009. 438 с.
21. Кутельмах К. Календарна обрядовість як етногенетичне джерело. *Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат* / за ред. С. П. Павлюка. Львів : ІН НАН України, 2006. Т. 2 : Етнологія та мистецтвознавство. С. 473–557.
22. Кутельмах К. Мандрівка вглиб віків. (Прадавні елементи в зимовій обрядовості). *Альманах Старосамбірщина : Альманах*. Львів, 2001. С. 87–95.
23. Кутельмах К. Поминальні мотиви в календарній обрядовості поліщуків. *Полісся України : матеріали історико-етнографічного дослідження* / відп. ред. С. Павлюк, М. Глушко. Львів : ІН НАН України, 1997. Вип. 1 : Київське Полісся. 1994. С. 172–203.
24. Левкович І. Українські народні різдвяні звичаї. Лондон : Накл. Української вид. спілки, 1956. 42 с.

25. Левкович Н. «Знаючі» («непрості») люди в демонологічних уявленнях бойків. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2008. Вип. 6. С. 276–283. (Серія «Історичні науки»).
26. Лепкій Д. Народні звичаї і обряди. *Зоря*. 1882. Ч. 2. С. 30–31.
27. Онищук А. Народний календар: звичаї і вірування, прив'язані до поодиноких днів у році, записані в 1907–1910 рр. в с. Зелениці Надвірнянського пов. *Матеріали до української етнології*. Львів, 1912. Т. XV. С. 1–61.
28. Роман С. Святвечірня обрядовість українців Жидачівщини (за матеріалами етнографічних експедицій). *Народознавчі зошити*. 2012. № 1 (103). С. 143–149.
29. Свирида Р., Верговський С. Шляхами виявлених Хв. Вовком і В. Петровим духовних засад явищ етнічного минулого. *Матеріали до української етнології* : щорічник. Зб. наук. праць / редкол. : Г. Скрипник (голова) та ін. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2003. Вип. 3 (6). С. 93–106.
30. Свирида Р. Покуть у традиційному житті Полісся й Наддніпрянщини. *Матеріали до української етнології* : щорічник. Зб. наук. праць / редкол. : Г. Скрипник (голова) та ін. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2003. Вип. 3 (6). С. 90–93.
31. Ульяновська С. Магічні елементи поліського поховального ритуалу (на матеріалах Волинського та Центрального Полісся). *Народна творчість та етнографія*. 1992. № 2. С. 69–74.
32. Чубинський П. П. Календарь народных обычаев и обрядов. Київ : Музична Україна, 1993. 80 с.
33. Ярошевич В. Похоронні звичаї на Самбірщині. *Берегиня*. 2005. № 2. С. 65–71.
34. Moszyński K. *Kultura ludowa słowian*. Kraków, 1934. Cz. 2 : *Kultura duchowa*. 725 s.

References

1. National Academy of Sciences of Ukraine's Institute of Ethnology's Archives: f. Chornobyl, inv. 1, dossier 8: *Materials of the 1994–95 Research Works on the Topic «Comprehensive Historical and Ethnographic Studies and Recording of Tangible and Intangible Cultures of the Poliissian Radioactively Contaminated Areas», Recorded by Korneliy Kutelmakh in 1994–1995*, 406 folios [in Ukrainian].
2. Ivan Franko Lviv National University's Archives (thereafter – IFLNU A): f. 119, inv. 17, dossier 60-E: *Field Ethnographic Materials on the Topic «Calendar Rituals of the Summer Cycle», Recorded in Mostyska District (Lviv Region) by Inna Rostyslavivna Pariy in 2003*, 20 folios [in Ukrainian].
3. IFLNU A: f. 119. inv. 17, dossier 216-E: *Field Ethnographic Materials on the Topic «Folk Demonology of Boykivshchyna», Recorded in Skole District (Lviv Region) by Nadiya Mykolayivna Levkovych in 2008*, 9 folios [in Ukrainian].
4. IFLNU A: f. 119. inv. 17, dossier 346-E: *Field Ethnographic Materials on the Topic «Whit-suntide Week of the Ukrainians: Traditional Customs and Rituals», Recorded in Horokhiv District (Volyn Region) by Inna Rostyslavivna Pakholok in 2008*, 26 folios [in Ukrainian].
5. ARTIUKH, Lidiya. Notions and Prohibitions Related to Fire: Purification, Probation (Initiation) (On the Occasion of the 140th Anniversary of Vasyl Kravchenko's Birthday). In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief. *Materials to Ukrainian Ethnology: An Annual. Collected Scientific Works*. Kyiv: IASFE Press, 2003, iss. 3 (6), pp. 17–23 [in Ukrainian].
6. AFANASYEVA, Natalia. To Hang Out. In: Nikita TOLSTOY, ed.-in-chief, *Slavonic Antiquities: An Ethno-Linguistic Dictionary: in Five Volumes*. Institute of Slavic Studies of the Russian Academy of Sciences. Moscow: International Relations, 1995, vol. 1: *A (Август) – Г (Гусь)*, pp. 461–465 [in Russian].
7. BOGATYRYOV, Pyotr. Magical Actions, Rituals and Beliefs of Transcarpathia. In: Pyotr BOGATYRYOV. *Issues of the Folk Art Theory*. Moscow: Art, 1971, pp. 167–297 [in Russian].
8. VALENTSOVA, Marina, Liudmila VINOGRADOVA. To Sweep. In: Nikita TOLSTOY, ed.-in-chief, *Slavonic Antiquities: An Ethno-Linguistic Dictionary: in Five Volumes*. Institute of Slavic Studies of the Russian Academy of Sciences. Moscow: International Relations, 2004, vol. 3: *К (Крыз) – П (Перепелка)*, pp. 231–236 [in Russian].
9. VELETSKAYA, Natalia. *Pagan Symbolism of Slavonic Archaic Rituals*. Moscow: Science, 1978, 239 pp. [in Russian].
10. VINOGRADOVA, Liudmila, Valeria USACHEVA. Verdure. In: Nikita TOLSTOY, ed.-in-chief, *Slavonic Antiquities: An Ethno-Linguistic Dictionary: in Five Volumes*. Institute of Slavic Studies of the Russian Academy of Sciences. Moscow: International Relations, 1999, vol. 2: *Д (Давать) – К (Крошки)*, pp. 308–312 [in Russian].

11. VOLYTSKA, Iryna. *Theatrical Elements in Traditional Rituals of the Carpathian Ukrainians in the Late XIXth to Early XXth Centuries*. Kyiv: Scientific Thought, 1992, 137 pp. [in Ukrainian].
12. HLUSHKO, Mykhailo. *Did* as a Traditional Grain-Producing Attribute of Christmas and New-Year Observances of the Nadsiania Ukrainians. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief, *Folk Art and Ethnology*. Kyiv: IASFE Press, 2016, no. 6 (364), pp. 31–41 [in Ukrainian].
13. HLUSHKO, Mykhaylo. Christmas Eve Traditional Customs and Rites of the Over Sian River Lands (Nadsiania)'s Ukrainians. In: Stepan PAVLIUK, ed.-in-chief, *The Ethnology Notebooks*, 2016, 6 (132), pp. 1320–1330 [in Ukrainian].
14. HRYMYCH, Maryna. *Whitsuntide Week*. In: *Genealogy: Scientific Notes for the Cultural History*. Kyiv, 1993, no. 5, pp. 21–29 [in Ukrainian].
15. IVANOV, Pyotr. Folk Customs, Beliefs, Signs, Proverbs, and Riddles Related to Lesser Russian Huts. (Materials for Describing the Worldview of the Kupiansk District Peasant Population). In: *The Kharkov Collection. A Literary and Scientific Supplement to the «Kharkov Calendar» over 1889*. Kharkov: Printing House of the Provincial Government, 1889, iss. 3, pp. 35–66 [in Russian].
16. Hilarion Metropolitan [Ivan Ohiyenko]. *Pre-Christian Beliefs of the Ukrainian People: [A Historical and Religious Monograph]*. Kyiv: Oberehy, 1991, 424 pp. [in Ukrainian].
17. KYLYMNYK, Stepan. *The Ukrainian Year in Light of Folk Customs in the Historical Perspective*. Kyiv: Oberehy, 1994, bk. II, vol. 3–4, 528 pp. [in Ukrainian].
18. KOLESSA, Filaret. Beliefs Concerning a Soul and the Afterlife in Ukrainian Funeral and Commemoration Rites. In: Roman KYRCHIV, Oleh KUPCHYNSKYI, Mykhaylo HLUSHKO, eds., *Notes of the Shevchenko Scientific Society*. Lviv, 2001, vol. CCXLII: Papers of the Ethnography and Folklore Studies Section, pp. 7–86 [in Ukrainian].
19. KRAVCHENKO, Vasyl. *Customs in the Village of Zabridia and in Some Other Localities of Zhytomyr District in Volyn, Not Far From This Village: Ethnographic Materials*. Zhytomyr: Workman, 1920, 160 pp. [in Ukrainian].
20. KRYMSKYI, Ahatanhel. *Zvenyhorodshchyna: A Shevchenko's Homeland from Ethnographic and Dialectological Viewpoints: A Reprint from the 1930 Authorial Model*. Cherkasy: Vertical, 2009, 438 pp. [in Ukrainian].
21. KUTELMAKH, Korneliy. Calendar Rituals as an Ethnogenetic Source. In: Stepan PAVLIUK, ed.-in-chief, *Ethnogenesis and Ethnic History of the Ukrainian Carpathians' Population: in Four Volumes*. NAS of Ukraine's Institute of Ethnology. Lviv: NAS of Ukraine's Institute of Ethnology, 2006, vol. 2: *Ethnology and Art Studies*, pp. 473–557 [in Ukrainian].
22. KUTELMAKH, Korneliy. A Journey into the Ages. (Ancient Elements within Hibernial Rituals). In: Volodymyr HORBOVYI (prepared by). *Starosambirshchyna: An Almanac*. Lviv: Missionary, 2001, pp. 87–95 [in Ukrainian].
23. KUTELMAKH, Korneliy. Funeral Motifs in Calendar Rituals of the Polishchuks. In: Stepan PAVLIUK and Mykhaylo HLUSHKO, eds.-in-chief, *Polissia of Ukraine: Materials of Historical and Ethnographic Studies*. Lviv: NAS of Ukraine's Institute of Ethnology, 1997, iss.1: *Kyivan Polissia*. 1994, pp. 172–203 [in Ukrainian].
24. LEVKOVYCH, Izydora. *Ukrainian Folk Christmas Customs*. London: Ukrainian Publishers Limited, 1956, 42 pp. [in Ukrainian].
25. LEVKOVYCH, Nadiya. *Knowing (Uncommon) Persons in the Demonological Notions of Boyko Ethnographic Group*. In: Viktor ANDRIUSHCHENKO (editorial board's chair). *Scientific Journal of the Mykhaylo Drahomanov National Pedagogical University. Series 6: Historical Sciences: Collected Scientific Papers*. Kyiv, 2008, iss. 6, pp. 276–283 [in Ukrainian].
26. LEPKIY, Danylo. Folk Customs and Rituals. In: Omelian PARTYTSKYI, ed.-in-chief, *The Dawn*. Lviv, 1882, no. 2, pp. 30–31 [in Ukrainian].
27. ONYSHCHUK, Antin. Folk Calendar: Customs and Beliefs Related to Certain Days of the Year. Recorded through 1907–1910 in the village of Zelenytsia (Nadvirna District). In: Volodymyr HNATIUK, ed., *Materials for Ukrainian Ethnology*. Published by the Ethnographic Commission. Lviv: Shevchenko Scientific Society Printing House under the supervision of Karol Bednarskyi, 1912, vol. XV. pp. 1–61 [in Ukrainian].
28. ROMAN, Solomiya. Christmas Eve Rituals of the Zhydachivshchyna Ukrainians (Based on Materials from Ethnographic Expeditions). In: Stepan PAVLIUK, ed.-in-chief, *The Ethnology Notebooks*, 2012, no. 1(103), pp. 143–149 [in Ukrainian].
29. SVYRYDA, Rayisa, Serhiy VERHOVSKYI. By Way of Spiritual Principles of the Ethnic Past Phenomena Discovered by Khvedir Vovk and Viktor Petrov. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief. *Materials to Ukrainian Ethnology: An Annual. Collected Scientific Works*. Kyiv: IASFE Press, 2003, iss. 3 (6), pp. 93–106 [in Ukrainian].

30. SVYRYDA, Rayisa. Icon Corner of Honour in Traditional Abodes of Polissia and Ukrainian Over Dnieper Lands. In: Hanna SKRYPNYK, ed.-in-chief. *Materials to Ukrainian Ethnology: An Annual. Collected Scientific Works*. Kyiv: IASFE Press, 2003, iss. 3 (6), pp. 90–93 [in Ukrainian].
31. ULYANOVSKA, Svitlana. Magical Elements of Polissian Funeral Rites (Based on the Materials of Volyn and Central Polissia. In: Oleksandr KOSTIUK, ed.-in-chief, *Folk Art and Ethnography*, 1992, no. 2, pp. 69–74 [in Ukrainian].
32. CHUBYNSKYI, Pavlo. *Calendar of Folk Customs and Rituals*. Kyiv: Musical Ukraine, 1993, 80 pp. [in Russian].
33. YAROSHEVYCH, Volodymyr. Funeral Customs in Sambirshchyna. In: *Hearth Mother: An All-Ukrainian Ethnographic Journal*, 2005, no. 2, pp. 65–71 [in Ukrainian].
34. MOSZYŃSKI, Kazimierz. *Folk Culture of the Slavs*. Kraków, 1934, pt. 2: *Spiritual Culture*, 725 pp. [in Polish].

SUMMARY

The research's main goal is a comparative analysis of vegetal attributions within Green Week (Whitsuntide week) and Christmas rituals of the Ukrainians. According to the topic, the authoresses apply the methods of field study, historical deduction and reconstruction, as well as typological and comparativ-historical analyses. The article considers the common elements of the Green Week and Christmas traditional and daily-life cultures, related notable features in the use of ritual verdure; it also substantiates their common semantic origin. A special attention is drawn to the fact that all members of a Ukrainian family were involved in preparing and holding these holidays.

The study argues that Ukrainians used ritual verdure primarily to invite the souls of deceased relatives to their dwellings on the eve of the relevant calendar holidays, since the living's success in production and household activities depended on the support and assistance of those who had gone.

The paper emphasizes the magical properties of both the Green Week (Whitsuntide week) verdure and the Christmas attributes of vegetal origin.

Keywords: calendar rituals, Whitsuntide Week verdure, vegetal symbols, souls of deceased relatives, *didukh* (grandfather's spirit), *baba* (a sheaf).